

Kad susjed postane monstrum: femicid i tamna strana ljudske psihe (1. priča)

"Femicid – alarmantna stvarnost Hrvatske"

- I -

*Kad 'miran' čovjek postane svirepi ubojica: mračna stvarnost femicida u
Hrvatskoj*

Jednoga dana bezbrižno pijemo kavu s čovjekom iz susjedstva; drugoga dana čitamo njegovo ime u crnoj kronici – optužen je za svirepo ubojstvo vlastite supruge, djevojke, žene... Kako je moguće da **lice** kojem smo vjerovali odjednom postane lice okrutnog zločinca? Je li u svakom „mirnom čovjeku, poznaniku, dobrom susjedu“ potajice čuči monstrum ili se u njemu dogodi nagli psihološki lom koji ga gurne preko ruba? To su pitanja koja nas proganjaju svaki put kad mirna svakodnevica iznenada ustukne pred nezamislivim zločinom - ubojstva žene.

Takav zločin naziva se femicid. Ova najgora manifestacija rodno uvjetovanog nasilja često je krvava kulminacija dugotrajnog zlostavljanja i mizoginije, a iza suhoparnih statistika kriju se stvarni životi i potresne sudbine. Femicid nije tek broj na papiru, nego zastrašujuća stvarnost koja sve češće potresa Hrvatsku – činjenica da je u samo jednoj godini u Hrvatskoj ubijeno 17 žena, gotovo dvostruko više nego godinu ranije, ledi krv u žilama. Još je jezivije to što se počinitelj često skriva iza naizgled najobičnijeg, najsmirenijeg lica: nasilnik s licem uzornog supruga, susjeda, kolege, poznanika.

Kod ovih događaja posebno intrigira trenutak preobrazbe. Postoji li odgovor na pitanje zašto naizgled miran čovjek postane ubojica? Tragajući za odgovorom, u ovom serijalu od pet nastavaka zaronit ću u mračne dubine ljudske psihe, pokušavajući dokučiti koji su to okidači koji „običnog“ čovjeka – inače mirnog susjeda, dobrog kolegu, uzornog supruga – pretvaraju u ubojicu.

U nastojanju da pokušam objasniti fenomen ovih tragedija, obradit ću pet najbrutalnijih slučajeva femicida u hrvatskoj povijesti. Rekonstruirat ću nerazjašnjeno ubojstvo Sonje Nöthig, medicinske sestre i pripadnice zagrebačkog jet seta, čije je tijelo pronađeno u rijeci Dravi. Bio je to zločin koji je 1970-ih prvi put razotkrio mračne tajne visokog društva. Analizirat ću i krvavi pohod policajca Mate Oraškića, koji je usred sudnice Općinskog suda u Zagrebu tijekom brakorazvodne parnice hladnokrvno ubio troje ljudi – svoju suprugu, njezinu odvjetnicu i sutkinju Ljiljanu Hvalec. Tu je i šokantni zločin Tomislava Jakopovića, koji je na dječjem igralištu Doma za nezbrinutu djecu u Nazorovoj ulici iz pištolja usmrtio svoju suprugu Jelenu pred njihovim malim sinom, a potom počinio samoubojstvo. Nadalje, bavit ću se slučajem “mirnog” grobara Stjepana Ščančara, čovjeka koji je bio poznat kao susretljiv

susjed, a onda je 2006. hladnokrvno zadavio svoju djevojku, 16-godišnju Anitu Kulaš, te njezino tijelo zakopao u svježe iskopan grob na mjesnom groblju. Na koncu, rekonstruirat ću i stravični zločin nad Lucijom Topalović, 23-godišnjom studenticom u drugom stanju, koju je 2003. brutalno ubio njezin bivši dečko Davor – zadavio ju je, zatukao sjekirom, a zatim pokušao raskomadati i sakriti tragove zločina. Ovi i mnogi drugi slučajevi predstavljaju tamnu kroniku naše stvarnosti – nevine žene čiji su životi ugašeni na najokrutnije načine samo zato što su postale objekt bijesa, osвете, bolesne ljubomore ili devijantne strasti muškaraca.

Svaki od ovih zločina praćen je detaljnim sudskim postupcima i forenzičkim analizama koje su pokušale rasvijetliti okolnosti, ali ostaje vječno pitanje: zašto? Stručnjaci ističu da psihološke profile ubojica obilježavaju zajedničke crte: osjećaj vlasništva nad žrtvom, nedostatak empatije, sklonost nasilju i nemogućnost kontroliranja mračnih poriva. Upravo zato je femicid prepoznat kao najekstremniji oblik rodno uvjetovanog nasilja, kojem društvo mora snažno odgovoriti. Hrvatska je 2023. izmjenama Kaznenog zakona konačno uvela femicid kao posebno kazneno djelo – “teško ubojstvo ženske osobe” – ne bi li pooštrila kazne i poslala poruku da se ovakvi zločini više neće tolerirati. Nažalost, za Sonju, Anitu, Jelenu, Ljiljanu, Luciju i brojne druge žrtve, ta je reakcija zakasnila. No, pričajući njihove potresne priče, upozoravamo na mračnu stranu ljudske psihe koja se mora prepoznati, nadzirati i liječiti prije nego se pretvori u tragediju.

Femicid – alarmantna stvarnost Hrvatske

Stručnjaci upozoravaju da femicid nije zločin nastao iz strasti ili ljubomore, nego iz opsesivne potrebe za kontrolom, dominacijom i posjedovanjem. Najviše zabrinjava činjenica da znakovi upozorenja gotovo uvijek postoje, no društvo ih prečesto ignorira ili minimalizira sve dok ne bude prekasno.

"Femicid nije zločin iz ljubomore – to je zločin iz želje za dominacijom i kontrolom", naglašava **Dunja Bonacci Skenderović**, stručnjakinja za analizu intimno partnerskog nasilja i autorica knjige "Ili moja ili ničija! – Analiza intimnog partnerskog femicida u Hrvatskoj 2016. – 2023.". Prema njejoj analizi, femicid je zločin s jasno prepoznatljivim obrascem ponašanja koji, ako se pravodobno prepozna, može biti spriječen. "U trenutku kad žena odluči otići, počinitelj shvaća da gubi kontrolu nad njezinim životom. To ga može dovesti do ubojstva."

Podaci iz knjige Dunje Bonacci Skenderović otkrivaju da je od 2016. do 2023. godine u Hrvatskoj zabilježeno čak 56 slučajeva intimnog partnerskog femicida. U čak 77% tih slučajeva počinitelj je bio u vezi ili u braku sa žrtvom. Alarmantno je da je u 57% slučajeva žena ubijena u vlastitom domu, najčešće hladnim oružjem. Ovi zločini često završavaju i samoubojstvom počinitelja, čime se izbjegava pravda na sudu.

Bonacci Skenderović ističe da je kritičan trenutak upravo onaj kada žena najavi odlazak ili prekid veze, što izaziva eskalaciju nasilja partnera. Dominacija, kontrola i ljubomora, tvrdi, nisu tek osjećaji – oni su ključni motivi ubojica koji svoju žrtvu vide kao vlasništvo. Upravo

zato je edukacija stručnjaka, preventivne mjere u obrazovnim sustavima te angažman institucija nužan u prepoznavanju i reakciji na znakove nasilja.

Sustavi prevencije u Hrvatskoj – problemi i izazovi

Jedan od ključnih problema je nedostatak sustavnog praćenja podataka i analiza obrazaca koji bi omogućili pravovremenu reakciju. Ako se prepoznaju rizične situacije i sustavi učinkovitije reagiraju, mnogi životi mogu biti spašeni.

"Postoje jasni signali. No institucije često zakažu u prepoznavanju tih signala na vrijeme", naglašava Dunja, upozoravajući na nedovoljno učinkovitu primjenu zaštitnih mjera poput Istanbulske konvencije. Policija, sudovi i centri za socijalnu skrb često ne vide stvarnu opasnost, što rezultira fatalnim posljedicama.

No kako prepoznati lice monstruma? I što učiniti kad shvatimo da taj monstrum nije stranac nego netko koga smo poznavali cijeli život?

Psihološki profil počinitelja

Sudske kronike i forenzička vještačenja femicida – ubojstava žena zbog njihova spola, najčešće od partnera – otkrivaju zapanjujući raskorak između javne i privatne ličnosti počinitelja. U mnogim slučajevima ubojica do tada nije imao težak kriminalni dosje niti je odavao dojam opasne osobe. Naprotiv, poznanici ga pamte kao „običnog“, čak uzornog građanina. No forenzički nalazi pokazuju da iza maske normalnosti često postoje duboki poremećaji i crte ličnosti koje nisu vidljive na prvi pogled. Psihijatri navode da antisocijalni poremećaj ličnosti, inače čest među nasilnim kriminalcima, kod ubojica supruga i partnerica nije toliko učestao; mnogo su prisutniji granični ili narcistički poremećaj ličnosti. Drugim riječima, počinitelj femicida nije nužno „rođeni ubojica“ bez savjesti, nego prije osoba labilne emotivne strukture, ranjiva na odbacivanje i povrede ega.

Takvi počinitelji djeluju iz afekta i sloma kontrole, a rjeđe iz hladne proračunate agresije. Jedno strano istraživanje potvrđuje da ubojice intimnih partnerica češće ubijaju u žaru emocionalnog naboja, dok „obični“ ubojice češće postupaju smišljeno i s koristoljubljem. Ta reaktivnost znači da se tragedija obično događa kao tragični vrhunac eskalacije konflikta: počinitelj nije planirao zločin godinama unaprijed, ali se dugo kuhala toksična mješavina frustracije, ljubomore i osjećaja bespomoćnosti.

Lice ubojice – u očima odvjetnika

„Ja ne branim djelo, branim čovjeka.“ Tim riječima odvjetnik Silvije Degen godinama je objašnjavao svoju poziciju – stajati uz optuženog, ma kako monstruoan zločin bio. Jedan je od najpoznatijih kaznenih odvjetnika bivše Jugoslavije, čovjek koji je branio najokrutnije ubojice, prestupnike, kriminalce čija su imena punila novinske stupce. Njegov životopis čita se kao katalog najstrašnijih zločina svoga vremena, a upravo kroz tu prizmu možda najbolje možemo razumjeti pitanje koje mu postavljam: „Zar niste prepoznali lice ubojice, monstruma?“

SILVIJE DEGEN: „Znate, ljudi često misle da odvjetnici poput mene imaju neku tajanstvenu sposobnost, poseban dar da odmah u osobi prepoznaju kriminalca ili monstruma. Nakon

toliko godina branjenja ljudi čija su imena punila novinske stupce, naučio sam jedno: zločin nema lice, a osobito nema lice koje biste očekivali. Pristojnost, mirnoća, učtivost – sve te kvalitete koje povezujemo s dobrim i moralnim ljudima često su upravo maske iza kojih se skriva najmračniji dio ljudske psihe. Ubojica obično, ili u najvećem brujuju slučajeva nema lice koje očekujete. Zločinac često ima lice koje susrećete na ulici, u dućanu, preko vrtne ograde. Upravo u tome leži prava strava zločina: nije u pitanju koliko je bio brutalan, već činjenica da ga je počinio čovjek koji izgleda kao netko koga poznamo, kome vjerujemo, za koga mislimo da nije sposoban za zlo. Ako se pitate jesu li me znale zavesti pristojni maniri, onda moram priznati: jesu. Tome svjedoči i moj prvi veliki slučaj, slučaj koji je definitivno obilježio moju karijeru, a još ga ponekad sanjam. Bio je to slučaj ubojstva u zagrebačkom jet setu.“

Slučaj koji je obilježio karijeru odvjetnika Degena, ali i cijelu jednu epohu, bilo je brutalno ubojstvo Sonje Nöthig – žene iz tzv. visokog društva čija smrt pokrenula medijsku senzaciju. Kad je 1978. ribar Pavao Ciganjek iz Drave izvukao tijelo žene, nije mogao ni zamisliti kakvu će lavinu pokrenuti. Identificirana kao Sonja Nöthig, a njezina smrt postala je medijska vijest koja je mjesecima intrigirala bivšu Jugoslaviju. Sonja, supruga uglednog ginekologa Vladimira Nöthiga mlađeg, živjela je raskošno. No iza glamurozne fasade krila se mračna tajna – ilegalni pobačaji, šverc lijekovima, prevare i ljubavne afere.

Središnji lik drame bio je Milan Borjan, električar i Sonjin navodni ljubavnik. Odvjetnik Silvije Degen, Borjanov branitelj, prisjeća se prvog susreta: „Bio je mršav, tih, s uljudnim držanjem i nevjerojatno smiren. Iskreno? Pomislio sam – pravi pošten zagrebački obrtnik. Moram priznati, nikad nisam mislio da bi taj čovjek mogao učiniti takvo što. Tako sam i bazirao obranu.“

Borjan nikada nije priznao zločin. A ipak, indicije su se slagale kao kockice domina: prevara, novac, bijeg, nestanak, beživotno tijelo u Dravi. Sonja Nöthig je, nakon što je nezakonito prodala stan i stekla 100.000 njemačkih maraka, planirala prenijeti novac u Njemačku. No, nikad nije stigla. Tijelo je pronađeno u rijeci, a zločin je zgrozio javnost.

Degenov glas, koji je godinama zvučao hladno i pribrano u sudnici, u ovom slučaju otkriva dozu nelagode: „Borjan nikada nije priznao zločin. Ali indicije su bile jake kao i očiti motiv. Ipak, ono što je najviše intrigiralo – bilo je okruženje. To nije bila klasična priča s margine. Bila je riječ o uglednim ljudima, bogatašima – liječnici, glamur, novac, ljubavnici, preljubi. Jednom riječju, potpuni društveni skandal.“

Bio je to slučaj koji je pokazao da ni status ni obrazovanje ni javna slika ne štite od monstruočnosti. Degen je tada postavio pitanje koje će ga pratiti cijelu karijeru: „Zavarava li nas učtivost?“ Je li pristojnost postala novo oružje zla? Borjan, s mirnim pogledom i blagim glasom, uspio je zavarati čak i svog odvjetnika – čovjeka koji je profesionalno obučen da čita između redaka. „Kad se osvrnem, moram priznati: zavarao me. Ili možda nisam htio vjerovati.“ govori Degen.

Borjan je osuđen na 20 godina zatvora za ubojstvo Sonje Nöthig. No, i desetljećima kasnije, slučaj je ostao simbol ne samo brutalnosti zločina, već i puknuća povjerenja. Kada ‘elita’ ubija – šok je dublji, javnost više zapitkuje, tema danima, tjednima ne silaze s naslovnica. Svi se pitaju, kako i zašto, svi imaju nešto za reći.

„Ljude fascinira kontrast,“ zapisana je crtica s predavanja pokojnog prof.em. Željka Horvatića, jednog od najistaknutijih hrvatskih kaznenopravnih eksperata: „Kada netko iz siromaštva ubije iz bijesa, javnost to doživljava kao tragediju s objašnjenjem. No kad ubije netko s pedigreeom, s akademskom titulom, kad je u pitanju bogatstvo i visoko društvo, tada to percipiramo na drugi način. Zločini iz visokog društva uvijek su zanimljiviji od tzv. običnih ubojstava. Krv i suze bogatih i slavnih više privlače. Možda zato jer očekujemo da ubojice dolaze iz siromaštva, iz mračnih ulica i opasnih kvartova, no oni ponekad sjede do vas na svečanoj večeri.“

Priča Sonje Nöthig, iako stara gotovo pola stoljeća, i dalje odzvanja kao jeziv podsjetnik na to kako zlo može imati poznato lice. Njezina sudbina nije samo tragični slučaj, nego metafora za tamne strane društva u kojima živimo, gdje moć i novac skrivaju zločine iza uglađenih lica, baš kao što je to prisnažio odvjetnik Degen:

„Priče poput ove ostaju bolan podsjetnik na zastrašujuću istinu – zločin se ne događa uvijek u sjenama, marginama društva ili među socijalom. Može se dogoditi iza elegantnih zavjesa visokog društva, iza nasmiješenog lica našeg susjeda, kolege, supruge, kućnog majstora.“ zaključuje odvjetnik Degen.

Slučaj Sonje Nöthig ostaje simbolično upozorenje da tamna strana ljudske psihe nema klasnih ni društvenih granica. Lice zločina može biti lice s kojim pijemo kavu, lice kojem vjerujemo, lice koje nas svakodnevno pozdravlja ljubaznim osmijehom. A kada poznato lice postane svirepo i ubilačko, ruši se cijeli svijet povjerenja, sigurnosti i bliskosti. Ostajemo suočeni s činjenicom da zlo nije nešto apstraktno i daleko – zlo je oko nas, skriveno iza najobičnijeg, najmirnijeg pogleda. I upravo zato, o tome moramo govoriti jasno, glasno i hrabro.

Članak je objavljen uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije iz Programa poticanja novinarske izvrsnosti